

УДК 657.15В.М. Олійничук

к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку Чортківського інституту підприємництва і бізнесу THEU

ІНФОРМАЦІЙНА МІСТКІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ТА ЇЇ РОЛЬ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Анотація. В статті розглянуто окремі проблемні питання, які стосуються інформаційної місткості фінансової звітності, обґрунтовано роль інформаційної місткості фінансової звітності в управлінні підприємством, визначено пріоритетні напрями вдосконалення фінансової звітності з метою підвищення її корисності для суб'єктів управління.

Annotation. Separate problem questions which touch the informative capacity of the financial reporting are considered in the article, the role of informative capacity of the financial reporting is reasonable in a management an enterprise priority directions of perfection of the financial reporting are certain with the aim of increase of her utility for the subjects of management.

Ключові слова. Фінансова звітність, інформаційна місткість фінансової звітності, інформаційного забезпечення системи управління, інформаційні системи, звітна інформація, інформативність фінансової звітності.

Постановка проблеми. Вивчення впливу різних теорій звітності на сучасну модель звітності, вживану в Україні, дозволяє відзначити, що причиною вдосконалення фінансової звітності завжди була і є необхідність отримання якісної інформації, яка дозволила б удосконалювати процес управління. Сучасні вчені й практики визначають, що управління – це усвідомлена цілеспрямована діяльність людини, за допомогою якої вона підпорядковує своїм інтересам елементи зовнішнього середовища, тобто громадськість, живу і неживу природу, техніку [1, с. 4]. Менеджмент, як сучасна система управління підприємствами, діюча в умовах становлення ринкової економіки, припускає створення умов, необхідних для їх ефективного

функціонування і розвитку виробничо-господарської діяльності. Йдеться про таку систему управління (принципи, функції, методи, організаційні структури), яка породжена об'єктивною необхідністю і закономірностями розвитку ринкових відносин господарювання, пов'язаними з орієнтацією підприємства на попит і потреби ринку, на запити індивідуальних споживачів. Але проблеми процесу виробництва і реалізації продукції, відносин з постачальниками і покупцями, з працівниками підприємства, необхідність прогнозування послідовності науково-технічного прогресу – все це ускладнює систему управління і вимагає подальшого розвитку як теоретичних, так і практичних її аспектів. Загальновідомо, що на якість управління впливають такі чинники: загальний і спеціальний рівень знань в управлінській сфері; можливість використання цих знань на практиці; вміння своєчасно ухвалювати управлінські рішення (рис.1).

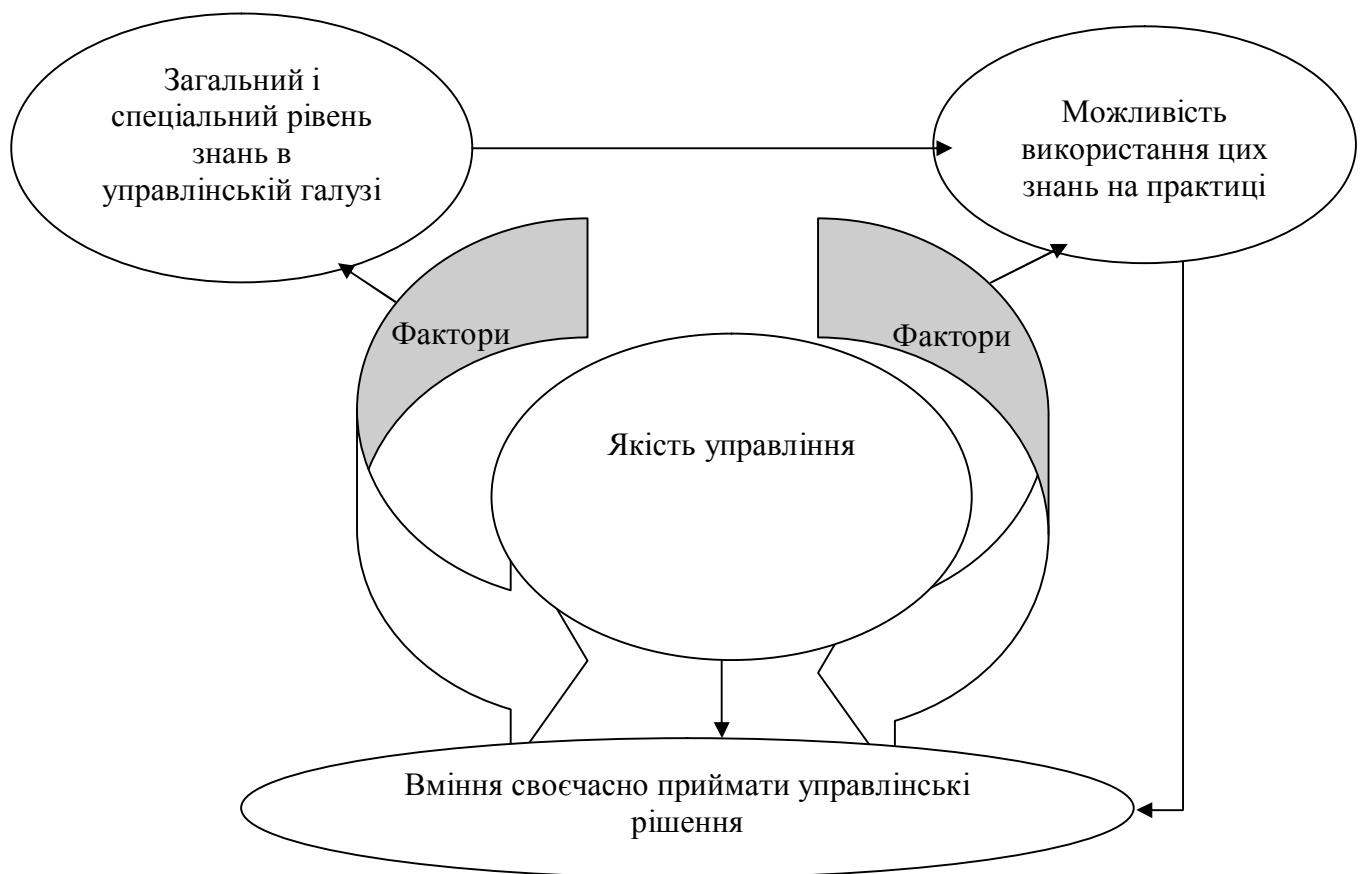

Рис. 1. Взаємозв'язок чинників, що впливають на якість управління

Загальний і спеціальний рівень знань має пряму залежність від інформаційного забезпечення системи управління. Можливість використання цих знань залежить від наявності своєчасного оснащення і технології виробництва, кваліфікації робітників, забезпеченості оборотними активами і від багатьох інших чинників. В основі ухвалення правильних управлінських рішень повинні лежати результати порівняльного, фактичного й прогнозного аналізу господарської діяльності.

На управлінські рішення впливають: масштаби, кількість, структура проблем, які розв'язуються; зв'язок між ними; методи управління; організаційні принципи; складність управлінської роботи, частина її самостійності та ступінь відповідальності; ризикованість рішень, відповідальність суб'єктів й об'єктів управління, а також зацікавленість в досягненні мети.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам управління та його інформаційного забезпечення присвячено багато економічної літератури. Тільки за останні роки були опубліковані значні роботи І.М. Герчикової, В.Р. Весніна, Р.Л. Дафта, А.А. Мазараки, Л.О. Лігоненко, Н.М. Ушакової, Б.О. Райзберга, Р.О. Фатхутдінова, С.І. Агужена, В.П. Савчука, І.А. Бланка, В.В. Ковальова], А.Д. Шеремета, Р.С. Сайфуліна, В.А. Анташова, Г.В. Уварової, І.Т. Балабанова та ін.

Функції управління розглядаються ними по-різному. Так, І.М. Герчикова вважає, що функціями управління є маркетинг, планування і контроль [2, с. 141]. На перше місце серед функцій вона ставить маркетинг, який передбачає вибір мети, зв'язок мети з ресурсами, пошук раціональних форм та інструментів збільшення ефективності, а також ухвалення рішень. Але слово marketing переводиться як ринок, а за своїм складом – це сучасна система управління виробничою і збутовою діяльністю підприємств, яка спрямована на стимулювання збуту та максимізацію прибутку.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд окремих проблемних питань, які стосуються інформаційної місткості фінансової звітності. Для

досягнення поставленої мети виникають такі завдання, як обґрунтування ролі інформаційної місткості фінансової звітності в управлінні підприємством.

Виклад основного матеріалу дослідження. Маркетинг – це не функція управління, а система управління в цілому, яка має окремі функції. І вже абсолютно не можна погодитися з переліком властивостей, якими автор наділяє контроль як функцію управління. Вона відзначає, що “до функції контролю належать: збирання, обробка й аналіз інформації про фактичні результати господарської діяльності всіх підрозділів фірми, порівняння їх з плановими показниками, виявлення відхилень та аналіз причин цих відхилень” [2, с.205].

Проте, збирання й обробка інформації про результати діяльності підприємства – це властивості, які притаманні бухгалтерському обліку, інша справа, що при обробці економічної інформації паралельно контролюється правильність віддзеркалення операцій за допомогою застосування як бухгалтерських методів – подвійного запису на рахунках, так і безпосередньо контрольних. Можна погодитися з І.М. Герчиковою в тому, що функції управління і методи їх реалізації не є незмінними і раз і назавжди сформованими. Дійсно, вони можуть модифікуватися, заглиблюватися, ускладнюватися і до них з часом можуть бути пред’явлені нові вимоги.

Б.О. Райзберг і Р.О. Фатхутдінов до функцій управління відносять аналіз, прогнозування, планування, організацію процесів, облік і контроль, мотивацію та оперативне регулювання [3, с. 80]. Але вони не визначають пріоритетів серед перерахованих функцій.

М.Х. Мескон, М. Альберт і Ф. Хедоурт в роботі “Основи менеджменту” (1994) до функцій управління відносять: стратегічне планування, оцінку й аналіз господарської діяльності, дослідження сильних та слабких сторін господарювання і реалізацію стратегічної мети [4, с.255]. Але вони не вважають функціями управління облік і контроль.

Інші учені до функцій управління відносять розробку стратегії розвитку, створення ефективних інформаційних систем, здійснення аналізу, планування, стимулювання реалізації управлінських рішень і контроль щодо їх реалізації [5,

с.77-80]. Перелік цих функцій управління вже має деяку систематизацію. Але виникає питання, як можна здійснювати розробку стратегії розвитку, якщо немає інформації про оснащеність оборотними активами, заборгованість покупців, зобов'язання перед постачальниками, можливості розвитку підприємства і т.д., а саме цю інформацію можна отримати з бухгалтерського обліку.

Отже, критичний аналіз різних точок зору відносно дослідження функцій управління дозволяє констатувати, що функції управління представлені неоднозначно, відрізняються одна від одної за смисловим складом, а також мають і деякі загальні негативні ознаки: всі автори перераховують функції в безсистемному порядку. Вони визнають, що функції управління мають зв'язок між собою, але єство цього зв'язку чітко не визначається, і не приділяється належної уваги їх пріоритетному значенню. В зв'язку з цим особливо актуальним є рішення проблем з'ясування ступеню співвідношення й тісноти взаємозв'язку основних функцій системи управління.

Успішне подолання поставлених проблем можливе за умови чіткого представлення всієї системи управління підприємством і ролі інформаційного забезпечення як функції в цій системі. Для того, щоб зрозуміти місце інформаційного забезпечення в системі управління підприємством, зазначимо, що остання являє собою формування та організацію всього виробничо-господарського і фінансово-економічного процесу, а також координацію та регулювання різних її елементів. Процесний підхід широко використовується в даний час. Відповідно до нього процес управління є системою загальних функцій управління. При цьому окремі стадії управлінського процесу є логічними зв'язками й утворюють комплекс управлінського циклу, для якого характерний прямий та зворотній зв'язок, що постійно повторюється. На основі економічних характеристик функцій управління можна виділити 5 загальних: планування; організація; мотивація; облік; контроль. Вказані первинні функції поєднані зв'язуючими процесами: комунікації та ухвалення рішення. При цьому під комунікацією розуміють процес обміну інформацією. Представлена

на рис. 2 послідовність стадій управлінського процесу описує його класичну схему і показує, що стадії протікають циклічно і в їх основі лежить процес комунікації.

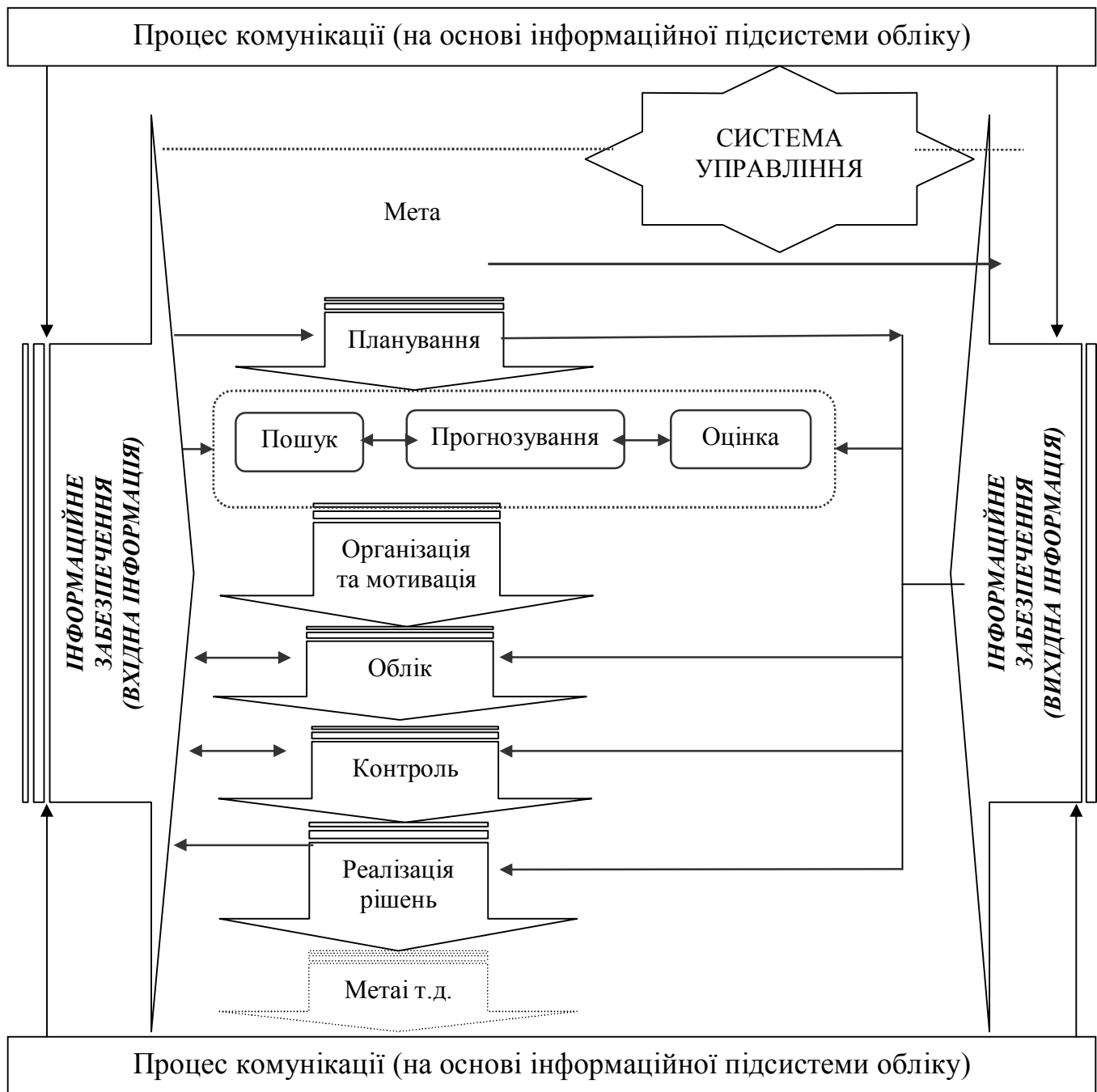

Рис. 2. Організаційно-циклічна модель взаємозв'язку та послідовності реалізації функцій в загальній системі управління підприємством відповідно до процесного підходу [5, с. 78]

Загальновідомо, що система управління може ефективно функціонувати тільки за наявності інформаційного забезпечення. Система інформації є організованою сукупністю даних про внутрішні і зовнішні умови бізнесу і про його бажаний стан.

Представлена модель системи управління показує всі функції від первинної мети до наступної, а потім все починається з початку по спіралі від найнижчої мети до найвищої: знову збирається інформація, яка аналізується, потім розробляють проект рішення, здійснюють його реалізацію, потім вимірюють результати і здійснюється постановка нової мети.

Отже, інформаційна система, що забезпечує весь процес руху і розвитку системи управління, носить початковий характер, тобто має всі ознаки пріоритетності.

Інформаційна система займає особливе і важливе місце серед інших систем, оскільки вона як губка вбирає всі зміни, що відбуваються в інших системах. Інформаційна система є формою організації інформаційного забезпечення управління або якої-небудь її частини. Вона включає всі види інформації, носіїв, комплекс засобів для отримання, передачі, зберігання та виготовлення документів, канали зв'язку.

Задача інформаційної системи – забезпечити нормальне протікання інформаційних процесів для задоволення потреби управління в інформації.

Формування інформаційної системи на підприємстві має здійснюватися так, щоб були задіяні та враховані всі аспекти його фінансово-господарської діяльності.

У зв'язку з цим першочерговою задачею є забезпечення оптимізації взаємозв'язків і залежності інформаційних потоків між всіма основними функціями управління, що дасть можливість отримання корисної інформації, необхідної для ухвалення економічних рішень.

Роль і значення фінансової звітності в інформаційному забезпеченні підприємства визначається ступенем запитуваності інформації, яка формується системою управління – рис. 3.

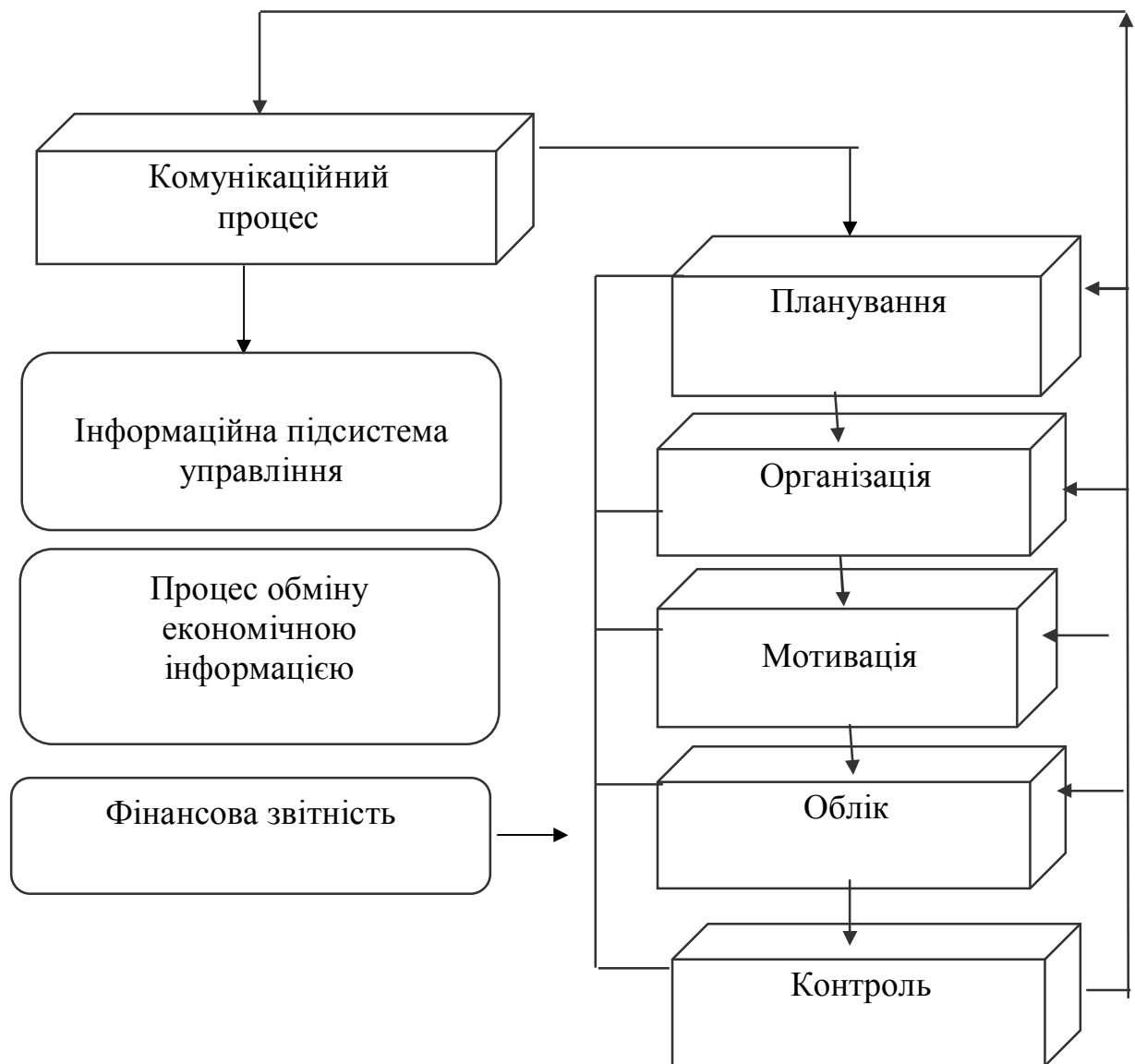

Рис. 3. Місце фінансової звітності в інформаційному забезпеченні системи управління [2, с. 170]

Необхідно визнати, що облікова і, особливо, звітна інформація – це основа для ухвалення важливих управлінських рішень як усередині підприємства, так і поза ним. Особливу важливість при цьому має саме фінансова звітність, оскільки нею можуть користуватися як внутрішні користувачі, так і зовнішні. Вона забезпечує кількісну інформацію для реалізації функцій: планування; організації; мотивації; контролю.

Для реалізації функції планування вона є основою складання фінансових планів.

Для реалізації функцій організації та мотивації фінансова звітність є інформаційним забезпеченням оцінки й діагностики діяльності підприємства і пошуку шляхів та перспектив його подальшого ефективного розвитку.

Для функції реалізації рішень інформація фінансової звітності необхідна для зіставлення з даними фінансового плану і, як наслідок, коректування подальшої діяльності.

Облікова й звітна інформація дозволяють ухвалювати певні управлінські рішення, оскільки:

1. Надають інформацію, яка дає можливість ухвалити управлінське рішення. Більшість цих рішень, незалежно від їх суті, базується на фінансових розрахунках. Облік і фінансова звітність забезпечують ці розрахунки необхідною базисною інформацією та надають аналітичну орієнтацію про можливі дії та наслідки альтернатив, які розглядатимуться.

2. Розкривають економічні наслідки раніше ухвалених рішень. Навіть коли рішення недавно ухвалене і лише починає впроваджуватися в життя, воно вже може помітно впливати на справи підприємства. Цей вплив може мати вирішальний характер, тому наслідки ухвалених рішень повинні бути своєчасно доведені до зацікавлених осіб, щоб вони постійно мали інформацію про проблеми, які існують і виникають. Таким чином, надається можливість здійснювати зворотний зв'язок: фінансові звіти підприємства, які періодично складаються для зацікавлених осіб, містять в собі відомості про економічні наслідки раніше ухвалених рішень.

Для реалізації функції контролю інформація фінансової звітності необхідна з метою формування уявлень про ступінь досягнення стратегічної мети підприємства.

Фінансові звіти є головним джерелом необхідної інформації на постійній основі. Ця інформація забезпечує зворотний зв'язок за кожним ухваленим рішенням – рис.4.

Отже, в умовах ринкової економіки фінансова звітність господарюючих суб'єктів стає основним засобом комунікації і найважливішим елементом

інформаційного забезпечення управління. Не випадково концепція зіставлення і публікації звітності є наріжним каменем системи національних стандартів в більшості економічно розвинутих країн. Будь-яке підприємство в тому або іншому ступені постійно потребує додаткових джерел фінансування. Знайти їх можна на ринку капіталів, привертаючи потенційних інвесторів і кредиторів шляхом об'єктивного інформування їх про свою фінансово-господарську діяльність, тобто в основному за допомогою фінансової звітності. Наскільки привабливими будуть опубліковані фінансові результати, що показують поточний і перспективний фінансовий стан підприємства, настільки висока вірогідність отримання додаткових джерел фінансування.

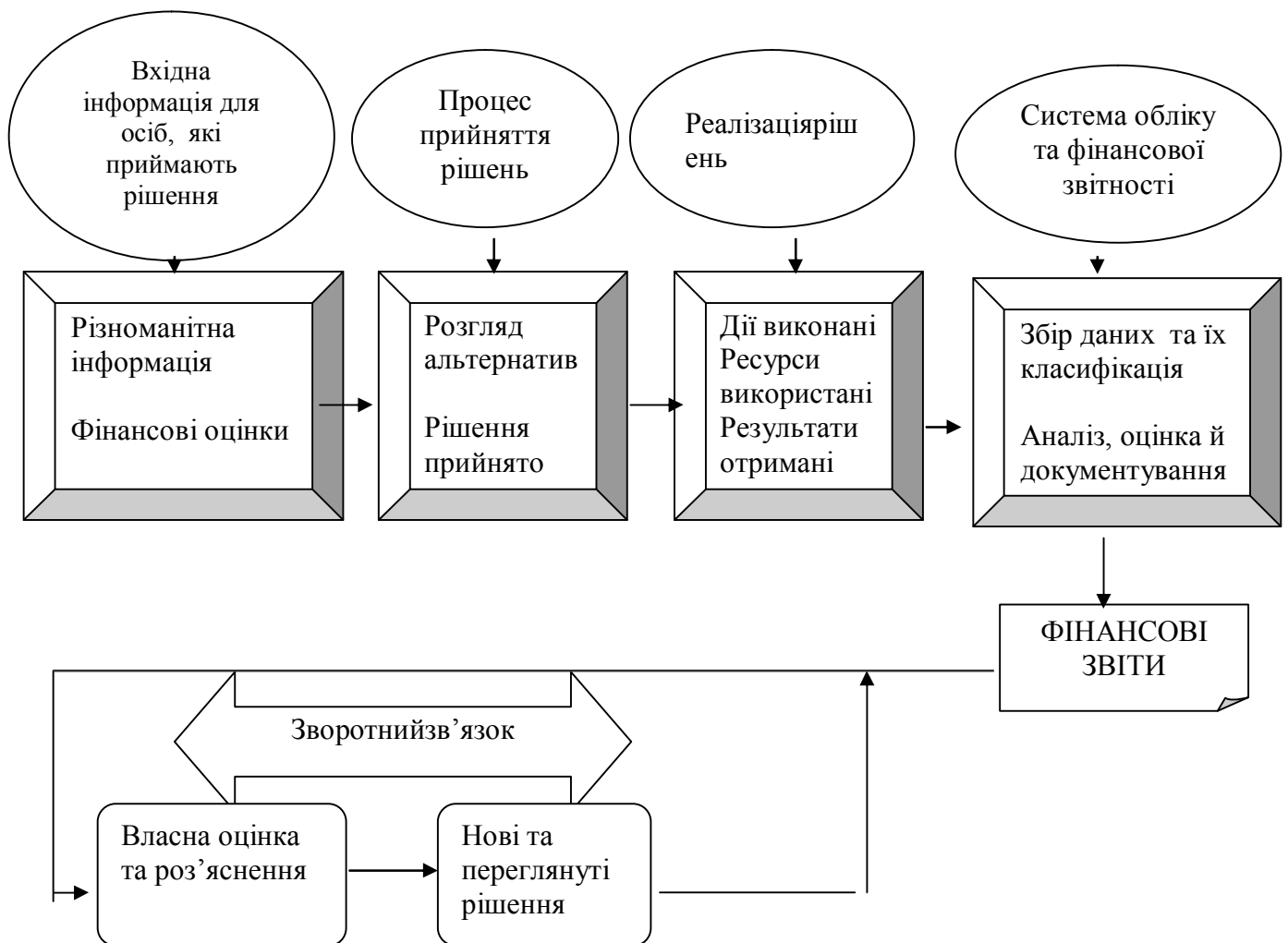

Рис. 4. Оборот звітної інформації в процесі ухвалення і реалізації управлінських рішень

Проте, бухгалтерський облік і фінансова звітність як підсистема інформаційного забезпечення управління підприємством має ряд недоліків, які обмежують його інформаційну місткість. До таких недоліків слід віднести, перш за все, грошовий вид всіх активів. Інформація за межами грошового віддзеркалення випадає зі сфери уваги фінансової звітності. Недоліком фінансової звітності також можна вважати:

- нестабільність грошової одиниці, особливо під час інфляційних процесів. Тому, відпрацьовуючи стратегію розвитку господарства, треба прогнозувати грошове визначення активів з урахуванням індексу інфляції.;

- оцінку необоротних і оборотних активів за цінами їх придбання (хоча до останніх за новими правилами обліку можна застосовувати правило якнайменшої оцінки), яка не завжди відповідає ринковій (поточній) ціні. Цей недолік пов'язаний з попереднім, а також з кон'юнктурними явищами на ринку товарів і послуг;

- несвоєчасність надання інформації користувачам з причини періодичності її складання відповідно до законодавства (квартал, рік). Даний недолік розв'язується за допомогою комп'ютеризації облікового процесу, тобто інформація може бути отримана у будь-який час.

Ще треба відзначити і такий недолік, як нереальне представлення інформації, що є наслідком суб'єктивізму тих, хто її складає. Часто фінансова звітність показує ту інформацію, яка є вигідною для власника. Особливо це торкається тих власників, у яких значна частина економічного потенціалу їх підприємств знаходиться в тіні.

Дослідження питань суб'єктивізму при складанні фінансової звітності дозволило встановити, що існує два види її перекручування: вуалювання та фальсифікація [6, с. 383].

Під вуалюванням слід розуміти всі перекручування фінансової звітності в межах, дозволених законодавством, тобто в рамках самостійно розробленої підприємством облікової політики.

Під фальсифікацією розуміється застосування таких облікових прийомів, які не передбачені законодавчими документами. Вуалювання і фальсифікація може привести до різних наслідків відносно об'єктивності інформації фінансової звітності - рис. 5.

Дослідженнями встановлено, що фальсифікація виникає у випадках:

– коли певний користувач видає свою суб'єктивну мету за мету об'єктивну, навіть якщо така звітність більш ясно, правильно, точно й об'єктивно, з погляду користувача, може відображати майновий стан підприємства, але вона складена без урахування вимог регламентів.

Рис. 5. Класифікація перекручувань інформації фінансової звітності [7, с.18]

Виникнення таких ситуацій говорить про недосконалість законодавчих документів і спонукає відноситися до них критично, а в цьому, у свою чергу, криється потенціал удосконалення фінансової звітності;

– коли адміністрація навмисно перекручує дані звітності з метою:

1) ввести в оману акціонерів щодо величини отриманого прибутку для створення можливості виплати додаткових премій (завищення прибутку) або виплат підвищених дивідендів, або навпаки, їх мінімізації, що приводить до збільшення сум, які залишаються у власному розпорядженні (заниження прибутку);

2) обману робітників і службовців за рахунок зниження бази виплати відповідних премій;

3) дезінформації кредиторів щодо платоспроможності (або ліквідності) підприємства;

4) дезінформації податкових органів для приховання сум до оподаткування.

Проте, не можна не відзначити той факт, що якщо навіть при формуванні фінансової звітності не вдавалися ані до вуалювання, ані до фальсифікації, то все одно неможливо досягти об'єктивності звітних даних, оскільки чим більш точно виміряний кількісно один показник, тим менш точно обчислений інший показник, пов'язаний з ним. Не дивлячись на перераховані недоліки, інформація фінансової звітності разом із статистичними даними і даними управлінського обліку складає найважливіший елемент інформаційного забезпечення системи управління підприємством.

Розвиток ринкових відносин і законодавство, що постійно змінюється, підвищують вимоги до управління економікою, до організації та методики ведення бухгалтерського обліку і, зрештою, до формування даних, які відбиваються в звітних формах.

Оскільки через безліч об'єктивних і суб'єктивних причин фінансова звітність не може адекватно відображати фінансове положення підприємства можна визначити основні напрями вдосконалення фінансової звітності з метою підвищення її корисності для суб'єктів управління. Пріоритетними напрямками повинні стати питання визначення ступеню впливу на інформативність фінансової звітності, принципів обліку її складання, якісних характеристик, оцінки статей [8, с.56].

Висновки з даного дослідження.Проведене дослідження дозволило:

–обґрунтувати, що формування інформаційної системи на підприємстві повинне враховувати всі аспекти його фінансово-господарської діяльності і забезпечувати оптимізацію взаємозв'язків і залежності між всіма основними функціями управління, що дасть можливість використовувати дані для досягнення поставленої мети;

– представити організаційно-циклічну модель послідовності реалізації функцій в загальній системі управління підприємством, встановити їх ієрархічність, прямий і зворотний зв'язок в умовах реалізації управлінських рішень;

– прогнозувати основні напрями вуалювання і фальсифікації даних фінансової звітності, що дає можливість в перспективі одержувати об'єктивну інформацію.

Список використаних джерел

1. Веснин В.Р. Основы менеджмента. / В.Р. Веснин – М.: Гноми-пресс, 1999. – 440 с.
2. Герчикова И.М. Менеджмент. / И.М.Герчикова– М.: Банки и биржи, 1995. – 480 с.
3. Райзберг Б.О., Фатхутдинов Р.А. Управление экономикой. / Б.О.Райзберг, Р.А.Фатхутдинов – М.: Интел Синтез, 1999. – 787 с.
4. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоурт Ф. Основы менеджмента. / [Мескон М.Х., Альберт М., Хедоурт Ф.] – М.: Дело, 1994. – 701 с.
5. Бланк И.А. Управление активами. / И.А. Бланк– К.: Ника – центр, 2000 г. – 720 с.
6. Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учета. / Я.В. Соколов – М.: Финансы и статистика, 2000. – 492 с.
7. Риндя А. Фінансовозвітність: погляди з різнихбоків / А. Риндя // Податки та бухгалтерськийоблік. – 2009. – № 7. – С. 17-19.

8. Савченко Л. Проблеми достовірності фінансової звітності у фінансовому контролі // [Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту]. 2008. – № 5. – С. 52-57.